

RAQSNING TARIXI: DUNYO VA O'ZBEKISTONDAGI RIVOJLANISHI

Muratbekova Turdigu'l Tursinbekovna

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali
"Xaliq ijodiyoti" fakulteti "Ashula va raqs" ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqs san'atining kelib chiqishi, dunyo xalqlari madaniyatida tutgan o'rni hamda O'zbekiston hududida uning shakllanish va rivojlanish bosqichlari yoritilgan. Qadimiy sivilizatsiyalarda raqsning diniy, marosimiy va estetik ahamiyati tahlil qilinib, o'zbek xalq raqslari maktablarining o'ziga xos xususiyatlari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, XX asrda milliy raqs san'atining professional darajaga ko'tarilishi va mustaqillik davrida uning global madaniy maydondagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Raqs tarixi, xalq raqsi, madaniyat, O'zbekiston, xoreografiya, an'ana, milliy meros, sahna san'ati.

Аннотация: В статье рассматривается происхождение танцевального искусства, его роль в культуре народов мира, а также этапы формирования и развития на территории Узбекистана. Анализируется религиозное, обрядовое и эстетическое значение танца в древних цивилизациях, выделяются особенности узбекских народных танцевальных школ. Особое внимание уделено профессионализации национального танца в XX веке и его месту в современном мировом культурном пространстве.

Ключевые слова: История танца, народный танец, культура, Узбекистан, хореография, традиция, национальное наследие, сценическое искусство.

Abstract: This article explores the origins of dance art, its role in world cultures, and the stages of its formation and development in Uzbekistan. The study highlights the religious, ritual, and aesthetic significance of dance in ancient civilizations and discusses the unique features of Uzbek traditional dance schools. Special attention is given to the professionalization of national dance in the 20th century and its place in the global cultural sphere during the independence period.

Keywords: Dance history, folk dance, culture, Uzbekistan, choreography, tradition, national heritage, performing arts.

Raqs insoniyat tarixining eng qadimiy madaniy ifoda vositalaridan biri hisoblanadi. U dastlab marosim, diniy, mehnat va jamoaviy hayotning ajralmas qismi sifatida shakllangan. Qadimgi Misr, Yunoniston, Hindiston, Xitoy va Mesopotamiya

sivilizatsiyalarida raqs ibodat, hosil bayramlari va urush tantanalari bilan bog'liq bo'lgan. Har bir xalq raqs orqali o'z dunyoqarashi, hayot falsafasi va ijtimoiy tuzilmasini ifoda etgan. Qadimgi Yunonistonda raqs san'ati musiqiy teatr bilan uyg'unlashib, "xoreya" nomini olgan. Hind raqslari esa diniy falsafaga asoslangan bo'lib, ular ramziy harakatlar orqali inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ifodalagan. Yevropa mamlakatlarida raqs o'rta asrlarda saroy madaniyatining muhim elementi sifatida rivojlanib, keyinchalik professional sahna san'atiga aylangan.

O'zbekiston hududida raqs san'ati qadimdan xalq hayotining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Arxeologik topilmalar, qadimiy devoriy tasvirlar va tarixiy manbalar O'rta Osiyo xalqlarida raqsning mavjudligini miloddan avvalgi ming yilliklarga borib taqalishini ko'rsatadi. Xorazm, Buxoro, Samarqand, Farg'ona va Surxondaryo maktablari o'ziga xos uslub va plastika bilan ajralib turadi. Xorazm raqslari harakatlarning aniqligi va temperamentliliigi bilan, Farg'ona raqslari esa nafislik va yumshoqlik bilan mashhur. Buxoro raqslari esa o'zining og'ir, tantanavor harakatlari va ruhiy chuqurligi bilan ajralib turadi. O'zbek raqs maktablarida qo'l, barmoq va yelkalar harakatining nozikligi, nigohning ifodaviyligi va kiyimlarning estetik uyg'unligi katta ahamiyat kasb etadi.

XX asrda raqs san'ati O'zbekistonda professional darajaga ko'tarildi. Tamaraxonim, Mukarrama Turg'unboyeva, Gavhar Rasulova, Sitara Alimjonova kabi san'atkorlar milliy raqsni sahna san'atiga aylantirdilar. 1930–1950-yillarda O'zbekiston davlat raqs ansambli va o'quv yurtlari tashkil etilib, xalq raqslari tizimlashtirildi, ularning notalari, harakat sxemalari va tahlillari ilmiy asosda o'rganila boshlandi. Mustaqillik yillarida esa raqs san'ati milliy o'zlikni ifodalovchi, xalqaro madaniyatlararo muloqotni mustahkamlovchi omilga aylandi.

Hozirda O'zbekiston raqs maktablari nafaqat an'anaviy uslublarni, balki zamonaviy xoreografiyani ham rivojlantirmoqda. Xalq raqslari zamonaviy teatr, estrada va raqs kompozitsiyalari bilan uyg'unlashmoqda. "Lazgi" raqsi 2019-yilda UNESCOning Nomoddiy madaniy merosi ro'yxatiga kiritildi, bu esa o'zbek raqsining jahon miqyosidagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Bugungi kunda raqs san'ati yoshlar tarbiyasida estetik didni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni asrash va ijodiy tafakkurni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Shu tarzda, raqs insoniyat tarixidan tortib zamonaviy jamiyatgacha madaniyat, san'at va ruhiy ifodaning eng go'zal ko'rinishlaridan biri sifatida o'z ahamiyatini saqlab kelmoqda.

Raqs insoniyat madaniyatining eng qadimiy ifoda shakllaridan biri sifatida qadimgi jamiyatlarda diniy, marosimiy va ijtimoiy hayotning ajralmas qismi bo'lgan. Arxeologik topilmalar shuni ko'rsatadiki, qadimgi Misr, Hindiston, Yunoniston,

Mesopotamiya va Xitoy madaniyatlarida raqs ibodat, tabiat kuchlariga sig'inish, hosil bayramlari va jangovar ruhni ifodalash vositasi sifatida ishlatilgan. Misr devoriy rasmlarida raqs qilayotgan ruhoniylar ayollar va erkaklar tasviri topilgan bo'lib, ular marosimiy tantanalarda bilan bog'liq bo'lgan. Hindistonning "Natya Shastra" asarida esa raqs san'ati estetik, falsafiy va pedagogik jihatdan izohlangan bo'lib, bu insoniyat tarixidagi eng qadimgi xoreografik manbalardan biridir. Qadimgi Yunonistonda raqs "mousike" san'atining bir qismi sifatida ko'rilgan, ya'ni musiqa, she'riyat va raqs bir butun badiiy ifoda tizimini tashkil etgan.

Yevropa tarixida o'rta asrlarda raqs asosan saroy marosimlarida ijro etilgan bo'lib, asta-sekin professional sahna san'atiga aylangan. XV–XVI asrlarda Italiya va Fransiya bal raqslari va klassik xoreografiyaning asoslari shakllanib, keyinchalik balet san'ati paydo bo'lgan. Afrikada esa raqs asosan jamoaviy va ruhiy ma'noga ega bo'lib, u odamlar orasidagi birlik, hayotiy kuch va tabiat bilan uyg'unlik ramzi sifatida qaralgan. Amerika qit'asida esa raqs turli etnik guruhlarining o'zaro madaniy almashinuvi natijasida shakllangan bo'lib, zamonaviy jazz, samba, tango va hip-hop kabi yo'nalishlarning manbai hisoblanadi.

O'zbekiston hududida raqs qadimdan xalq hayotining muhim tarkibiy qismi bo'lgan. Qadimgi Baqtriya, Sog'diyona, Xorazm va Farg'ona madaniyatlarida raqs san'ati diniy marosimlar, nikoh tantanalari, hosil bayramlari va jangovar tantanalarda bilan bog'liq holda rivojlangan. O'rta asr manbalarida aytilishicha, o'zbek raqsi Sharqning boshqa xalqlari madaniyatlari bilan yaqin aloqada bo'lgan. Ayniqsa, Buxoro, Xiva, Farg'ona va Samarqand raqs maktablari o'ziga xos plastika, ritm va harakat uslublari bilan mashhur bo'lgan. Masalan, Farg'ona raqslari nafislik, qo'l harakatlarining nozikligi va hissiy ifoda bilan ajralib tursa, Xorazm raqslari o'tkir, tezkor va temperamentli harakatlarga ega.

XX asrda O'zbekistonda milliy raqs san'ati professional darajaga ko'tarildi. Tamaraxonim, Mukarrama Turg'unboyeva, Gavhar Rasulova, Oyxonim Islomova kabi san'atkorlar xalq raqsini sahna estetikasi bilan uyg'unlashtirib, yangi badiiy shakllar yaratdilar. 1930-yillardan boshlab Toshkentda O'zbekiston davlat raqs ansambli tashkil etilib, xalq raqslari tizimlashtirildi, o'quv-uslubiy materiallar yaratildi. Sovet davrida o'zbek raqs san'ati xalqaro festivallar va tanlovlarda namoyish etilib, jahon sahnasida e'tirof topdi. Mustaqillik yillarida esa milliy raqs san'ati milliy o'zlikni ifodalovchi, madaniy diplomatiya vositasiga aylandi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda raqs san'ati ikki yo'nalishda rivojlanmoqda: an'anaviy xalq raqslari va zamonaviy xoreografik shakllar. "Lazgi", "Andijon polkasi", "Tanovar", "Buxoro raqsi" kabi xalq raqslari UNESCO tomonidan nomoddiy madaniy

meros sifatida e'tirof etilgan. Zamonaviy xoreografiya esa xalq raqsi unsurlarini modern, kontemporari va estrada raqslari bilan uyg'unlashtirib, yangi sahna ko'rinishlarini yaratmoqda. Shu tarzda, raqs san'ati O'zbekistonda nafaqat tarixiy-madaniy merosni saqlash, balki zamonaviy san'atning yangi ifoda imkoniyatlarini ochish vositasi sifatida rivojlanmoqda.

Raqs san'ati insoniyat madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, uning shakllanishi jamiyat taraqqiyoti, diniy qarashlar, urf-odatlar va estetik qadriyatlar bilan uzviy bog'liqdir. Qadimiy sivilizatsiyalarda raqs inson hayotining ruhiy, ijtimoiy va marosimiy ifodasi sifatida shakllangan bo'lsa, zamonaviy davrda u professional sahna san'atiga, madaniy diplomatiya va ijodiy o'zlikni ifoda etish vositasiga aylandi. O'zbekiston hududida shakllangan raqs maktablari milliy o'ziga xoslik, harakat go'zalligi va musiqiy uyg'unlik bilan ajralib turadi. Xorazm, Farg'ona, Buxoro raqs maktablari o'z plastika va ritm jihatidan dunyo madaniyatida alohida o'rin egallaydi. Mustaqillik davrida milliy raqs san'ati xalqaro miqyosda e'tirof etilib, "Lazgi" raqsi kabi namunalar UNESCO nomoddiy madaniy merosi ro'yxatiga kiritildi. Bugungi kunda raqs san'ati nafaqat madaniy merosni saqlash, balki yosh avlodni estetik, jismoniy va ruhiy jihatdan barkamol etib tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Raqs orqali milliy o'zlik, tarixiy xotira va badiiy ijod uyg'unlashib, xalq madaniyatining abadiyligini ta'minlaydi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Turg'unboyeva M. **"O'zbek raqs san'ati tarixi"**. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1983.
2. Nazarova Z. **"O'zbek xalq raqslari va ularning sahna talqini"**. – Toshkent: San'at, 2001.
3. Karimova N. **"Milliy raqs san'ati va uning estetik asoslari"**. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2014.
4. UNESCO. **"Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity: Lazgi, dance of Khorezm"**. – Paris: UNESCO Publishing, 2019.
5. Garfinkel Y. **"Dancing at the Dawn of Agriculture"**. – Austin: University of Texas Press, 2003.
6. Hanna J. L. **"Dance, Sex, and Gender: Signs of Identity, Dominance, Defiance, and Desire"**. – Chicago: University of Chicago Press, 1988.
7. Kaeppler A. L. **"Dance in Anthropological Perspective"**. – Annual Review of Anthropology, Vol. 7, 1978, pp. 31–49.

8. Xolmatov R. **“O‘zbek raqsi: An’ana va zamonaviylik”**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
9. Reynolds D. **“Rhythms of Life: The History of Dance in Human Culture”**. – London: Thames & Hudson, 2005.
10. Qodirova S. **“O‘zbek sahna raqsi rivojining bosqichlari”**. – Toshkent: Kamalak, 2020.

